

KATSAUKSIA

V. I. Lytkin 70-vuotias

Permiläisten kielten tutkijana suuresti ansioitunut professori Vasili Iljitš Lytkin on täyttänyt 70 vuotta. On paikallaan esittää näilläkin palstoilla miehen elämästä ja työstä lyhyt kuvaus, joka samalla olkoon Virittäjän hieman myöhästynyt, mutta sitä lämpimämpi onnentoivotus vanhalle ystävälleen ja avustajalleen.

V. I. Lytkin syntyi syrjääniläiseen talonpoikaisperheeseen joulukuun 28. päivänä 1895 Tentjukovon kylässä, joka sijaitsee 3 km:n päässä Komin tasavallan pääkaupungista Syktyvkarista, silloisesta Uštsysolskista. Isästään varhain orvoksi jäänyt poika sai ruveta jo kuusi-vuotiaana auttelemaan maatöissä. Hankittuaan tarvittavat pohjatiedot kotikylänsä ja Syktyvkarin kansakoulussa

nuori Lytkin pääsi Toľman opettajaseminaariin, jonka oppilaana hän oli 1912—1916. Seuraava viisivuotiskausi kului melkein kokonaan asepalveluksessa: vastavalmistunut opettaja vietiin oikopäätä itärintamalle maailmansotaan, josta hänet kotiutettiin rauhan tultua; v. 1919 hän joutui kansalais sodan pyörteisiin puna-armeijan riveissä. Neuvostoliiton oloissa tapahtunut murdistus antoi Lytkinille mahdollisuuden siirtyä tieteelliselle uralle. Vv. 1922—1929 hän opiskeli Moskovan yliopistossa suomalais-ugrilaisia kieliä ja venäjää. Aloittelevan tutkijan näköpiiriä avarsivat fennougristiikan perinteellisiin emämailiin tehdyt opintomatkat. V. 1926 Lytkin oleskeli Helsingissä, jossa hän arvattavasti sai erikoisalansa kan-

nalta soveliasta valmennusta permiläiset kielet sekä teoreettisesti että käytännöllisesti hallitsevalta professori Yrjö Wichmannilta. Kaukainen vieras osallistui aktiivisesti Suomalais-ugrilaisen Seuran kokouksiin, esitelmöiden helmikuussa »suomalais-ugrilaisen tieteen alalla Venäjällä viime aikoina suoritetusta työstä» ja marraskuussa »syryäänin ja venäjän lainasuhteiden iästä» (= »Zur Datierung der syryänisch-russischen Lehnbeziehungen», SUSA XLII). Helsingistä matka suuntautui Unkariin. Budapestin yliopistossa Lytkin jo 1927 väitteli tohtoriksi johto-opillisella tutkielmalla »Az -s névszóképzők a permi nyelvekben».

Kesinä 1928 ja 1929 Lytkin johti kuusihenkistä murteentutkimusretkikuntaa Komin mailla. Keruutulosten perusteella hän toimitti kaksiosaisen julkaisun »Sbornik komissii po sobiraniju slovarja i izutšenižu dialektov komi jazyka» (I osa painettu Syktyvkarissa 1930, II osa Moskovassa 1931). Tässä teoksessa murteentutkimuskomissio kertoo valmistaneensa yli 11.000 sanaa käsittävän sanakirjan käsikirjoituksen sekä koonneensa runsaasti folklorea ym. Virkeästi suunnitellaan työn jatkamista ja laajentamista. Mielenkiintoinen on myös »Sbornikin» II osan liite, Lytkinin ja Gr. A. Netšajevin laatima kyselyvihkonen, jonka välityksellä komissio halusi paitsi saada lisätietoja myös kaiketi luoda itselleen vapaaehtoisen avustajaverkoston. Kyselyn selitetään palvelevan syryäänin yleisen, kaikille murteenpuhujille soveltuvan kirjakielen kehittämisyhtymyksiä, ja päähuomio kohdistetaan siinä murteidenvälisiin äänne- ja muoto-opillisiin eroihin.

Pian tämän jälkeen, kansainvälisen poliittisen ilmapiirin viilentyessä, Lytkin pitkäksi aikaa häipyi suomalaisten tutkijaverrien näkyvistä. Vasta kun v:n 1954 vaiheilla Suomen ja Neuvostoliiton fennougriastien suhteet uudestaan solmittiin, saatiin iloisena uutisena kuulua miehen tällä välin kohonneen naa-

purimaamme kielentutkijain eturiviin sekä harjoittavan intensiivisiä ja monipuolisia tutkimuksia permiläisten kielten probleemien parissa. Julkaistut elämäkertatiedot mainitsevat hänen olleen 1930-luvulla Moskovan yliopiston dosenttina ja 1940-luvulla ensin professorina ja kielitieteellisen katederin johtajana Tškalovin pedagogisessa instituutissa, sitten v:sta 1949 lähtien venäjän kielen katederin johtajana Rjazanin vastaavassa oppilaitoksessa. V. 1959 Lytkin siirtyi Moskovaan Neuvostoliiton tiedeakatemiaan palvelukseen; v:sta 1962 hän on johtanut tiedeakatemia kielitieteen laitoksen suomalais-ugri-laista sektoria.

Kielitieteilijänä V. I. Lytkin on alusta pitäen ollut harvinaisen tuottelias. Ensimmäiset tutkielmat ilmestyivät »Komi mu» -lehdessä 1924. Lytkinin vuoteen 1932 jatkuvassa nuoruudenaikaisessa tuotannossa on jo kokonaisuudessaan edustuneena hänen läheisin aihepiirinsä: syryäänin kielen historioiva äänne- ja muoto-oppi, murteentutkimus, muinaissyryääniläiset kielenmuistomerkit sekä etymologia, erityisesti permiläisten ja muiden kielten sanastolliset kosketukset. V. 1946, jolloin Lytkinin nimi 14 vuoden tauon jälkeen ilmestyy tieteellisiin julkaisuihin, hän suoritti kielitieteen tohtorin tutkinnon väitöskirjanaan muinaissyryäänin kieltä ja permiläisten kielten historioivaa kielioppia käsittelevä tutkimus. Siihen pääasiallisesti perustuneen kaksi myöhemmin painettua teosta, nim. XIV vuosisadalle ulottuvien kielenmuistomerkkien analyysi »Drevnepermiskij jazyk» (1952; 174 s.) sekä »Istoritšeskaja grammatika komi jazyka I, Vvedeniže, Fonetika» (1957; 135 s.). Ripeästi karttunut mittavien tutkimusten ja toimitteiden sarja osoittaa, että pitkälinen oleskelu poissa tieteen pesäpaikoilta ei ole ollut joutilaisuuden, vaan hedelmällisen mietiskelyn ja kypsyttelyn aikaa. Jo mainittujen teosten lisäksi Lytkin julkaisi samoihin aikoihin kaksi muuta nimeltään »Dialektologi-

tšeskaja hrestomatija po permskim jazыkam» (1955; 128 s.) ja »Komi-jažvinskij dialekt» (1961; 228 s.); näistä jälkimmäisen kohteena on permiläisen vokaali- ja aksenttihistorian kannalta avainasemassa oleva itäpermjakin murre, jonka Arvid Genetz löysi tieteelle 1889. Yhdessä muiden tutkijain kanssa Lytkin on laatinut tärkeät oppikirjat »Sovremennyj komi jazыk I, Fonetika, Leksika, Morfologija» (1955; 312 s.), »Komi-permjatskij jazыk, Vvedeniye, Fonetika, leksika i morfologija» (1962; 340 s.) ja »Grammatika sovremennogo udmurtskogo jazыka, Fonetika i morfologija» (1962; 376 s.). Ne sisältävät mainitussa järjestyksessä Lytkinin kirjoittamaa tekstiä 126, 71 ja 51 sivua.

Lytkinin kynästä on ilmestynyt yli 20 sanahistoriallista tutkielmaa (niistä pari Virittäjässäkin, nim. v. 1958 s. 55 ja v. 1963 ss. 58—61). Parastaikaa hänellä on tekeillä laaja ja merkittävä työ, permiläisten kielten etymologinen sanakirja, josta hän julkaisi 1964 20-sivuisen näytevihon.

Ansiokkaimmat tuloksensa Lytkin on saavuttanut permiläisen vokaaliston ja sanapainon kehityksen selvittäjänä. Hänen 1920-luvulla syrjäänin Ylä-Sysolan murteesta havaitsemansa arkaistiset piirteet, joilla on vastaavuutensa itäpermjakin vokaaliosassa (vrt. Sbornik I 32—35), ovat olleet lähtökohtana luotaessa uutta kuvaa permiläisestä vokaalihistoriasta. Ensimmäisen syrjäänin vokaalien historiaa koskevan synteesinsä, johon sisältyy myös tieto ko. vanhojen piirteiden esiintymisestä muinaissyryääniläisissä teksteissäkin, Lytkin esitti neuvostoliittolaisten fennougristien kokouksessa Leningradissa 1947 pitämässään esitelmässä »Zakrytije glasnyje srednego pod'ema v komi jazыke»; sen referaatti on painettuna mainitun konferenssin ohjelmavihon sivuilla 64—67. Näitä kysymyksiä käsittelee yksityiskohtaisesti 1952 ilmestynyt oivallinen tutkielma »K voprosu o vokalizme permskih jazыkov» (»Trudy Instituta jazыkoznanija» I 58

—106). Siinä Lytkin myös osoittaa, kuinka johdonmukaisesti itäpermjakin omalaatuinen aksentuaatio tukee kantasyryäänin vokaaliston kvalitatiivisesta kehityksestä tehtäviä päätelmiä. Kun aikaisemmin oli yleensä otaksuttu, että useimmissa syrjäänin ja votjakin murteissa esiintyvä seitsenvokaalinen systeemi edustaisi kantapermin suhteita, Lytkin päätyy tulokseen, että kantasyryäänin ensi tavun vokaalisto on käsittänyt kymmenen foneemia. Tuolloin Lytkin vielä nojautui W. Steinitzin vokaaliteoriaan, jonka mukaan sm.-ugr. kielissä olisi alkuaan vallinnut täys- ja redukoituneiden vokaalien vastakohtaisuus, mutta pian hän luopui tästä käsityksestä, katsoen vokaalirakenteeltaan konservatiivisissa itämerensuomalaisissa kielissä säilyneen, lyhyiden ja pitkien vokaalien muodostaman kvantiteettikorrelaation kuuluneen myös esipermiläisen vokaalisynteesin peruspiirteisiin. Myöhemmin tutkiessaan votjakin lounais- ja bessermanilaisia murteita Lytkin totesi niistä kielihistoriallisesti merkittäviä ilmiöitä, joita hän on tarkastellut eräissä artikkeleissaan ja joiden nojalla hän on uusimmassa teoksessaan, arvokkaassa monografiassa »Istoritšeskij vokalizm permskih jazыkov» (1964; 270 s.) nähnyt aiheelliseksi edellyttää kantapermissä peräti neljätoista kvalitatiivisesti erilaista (lyhyttä) vokaalifoneemia. Tämän kirjoittaja puolestaan on Lytkinin tutkimuksia tuntematta, lähtökohtana T. E. Uutilan Ylä-Sysolan ja itäpermjakin vokaalisuhteista esittämät tiedot (ks. SUSA LII, 5 ss. 7—8), ja tämä käsitys lienee yhäkin hyväksyttävä täydennettynä Lytkinin uusien huomioiden ja eräiden muiden seikkojen nojalla sillä tavoin, että vielä varhaiskantapermin joissakin vokaaleissa vallitsi esipermiläiseen aikaan palautuva kvantiteettikorrelaatio.

Prof. Lytkin on ei ainoastaan äidinkielenensä tutkija, vaan myös sen kehittäjä ja samalla kielipedagogi. Jo 1925 hän julkaisi syrjääniläisille alkeiskouluille tarkoitettua kieliopin ja 1929 toisen, »Komi grammatika»-nimisen oppikirjan. V:lta 1932 on peräisin alakoulun oikeinkirjoitusopas »Gižny velódcán». Kielenviljelyn alalta mainittakoon tässä ainoastaan Lytkinin esitelmä »Neologizmy sovsotsgo periodo v komi-zyrjanskom literaturnom jazyke, obrazovannyje iz materiala rodnogo jazyka» (»Vsesojuznaja konferentsija po finno-ugrovedeniju» 1965; ss. 71—74), joka osoittaa, että kulttuurisanaston suhteen kovin venäjänvoittoiselta tuntuvan syrjäänin kirjakielen notkeuttamiseksi on joka tapauksessa tehty melko paljon huomionarvoista työtä.

Älkäämme unohtako myöskään V. I. Lytkinin kaunokirjallista toimintaa. Hän on koko komikansan kunnioittama runoilija Iffa-Vaš, joka on julkaissut kokoelman »Kyvburjas» (Runoja; 1929), runovalikoimat »VyI šyjas» (Uusia ääniä; 1932) ja »Šondi petigön» (Auringon noustessa; 1959) sekä joukon runosatuja ja muita lastenrunoja sisältäviä kirjasia. Kuten esim. »Šondi petigön»-valikoimasta hyvin käy ilmi, runoilija heläyttää kauneimmat sointunsa lapsuuden muistoista ja katsellessaan pohjoisen kotiseutunsa, Sysola- ja Vytšegdavirtojen maisemia. Mielellään hän viljelee lyhyitä, usein taidokkaiisiin loppusointuihin päättyviä säkeitä. Monet suomalaiset opiskelijat muistanevat raikkaan luonnontunteen pohjalta tehoisaan allegoriaan kohoavan pikkurunon »Dod'd'yn» (Reessä), jonka T. E. Uotila

on ottanut syrjäänin kielen lukemistoonsa Lytkinin 1926 toimittamasta antologiasta »Komi gižysjas» (Syrjääniläisiä kirjailijoita). Viimemainitusta teoksesta allekirjoittaneella on hallussaan tekijän aikoinaan prof. A. M. Tallgrenille omistama kappale, jonka sivujen välissä oleville lehtisille hän on omakätisesti suomentanut eräitä runojaan. Julkaistakoon näistä käännöksistä näytteeksi seuraava, joka suorasanaistenakin antaa hyvän käsityksen runoilijan ominaislaadusta.

LUMI

Ulkona on valkoista,
 Ulkona on kirkasta —
 On pudonnut pehmeätä lunta.
 Pehmeähkö aivan kuin untuva,
 Keveähkö aivan kuin tuuli,
 Hiukan koskee maahan.
 Tiheällä seulalla äitini
 Usein seulo jauhoja
 Suureksi pyhäpäiväksi.
 Isompana juhlapäivänä
 Tumman pöydän hän peittää
 Hyvällä pöytälinalla —
 Valkoisella . . .

Lauhkeat peltopyyt
 Lensivät taivaasta
 Maahan . . .
 Ulkona on juhla,
 Kirkas, lohdullinen.
 Musta maa uinaili,
 Tyyntyi, nukkui.
 Nukkuu.
 Lepää.
 Peitteensä on pehmeä,
 Peitteensä on lämmin . . .

Lepää, komikansa, sinäkin!
 Pitää pian hirsä hakata,
 Lumikinoksessa kuljeksia,
 Ampua oravia,
 Lentää suksilla!

ERKKI ITKONEN